

Peter Fransen

Borgen med de mange ansigter. Statsfængslet i Nyborg 1913-2013
Statsfængslet i Nyborg 2013 (299 sider)

De successive jubilæer i dansk fængselsvæsen har fremkaldt adskillige værker, i 2010 *Direktoratet for Kriminalforsorgen 1910-2010* og *Danmarks Arresthuse* og nu Henrik Fode: *Arbejde bag tremmer* om arbejdsdriften samt det her recenserede værk om det tredje store lukkede fængsel, om føje år det ældste lukkede fængsel, når Vridsløselille afløses af det planlagte fængsel på Falster og Horsens allerede er nedlagt til fordel for det nye fængsel Østjylland. Medens Vridsløselille ved sit 100 års jubilæum i 1859 mindedes ved et tæt og stoffyldt særnummer af NTfK af Vagn Kildemoes, har generøs fondsstøtte muliggjort, at Peter Fransen, der tidligere har gjort sig gældende som fængselshistoriker, har kunnet give en fyldig skildring af statsfængslet i Nyborg, ligesom værket er blevet overdådigt illustreret, særlig med en mængde stemningsfyldte farvefotografier af Fl. Wedell, men også med indtrængende fotografier af tækklippede fanger i den ældste periode, først i 1936 blev det tilladt fangerne at have håret i frisur.

Jubilæumsværker er ofte præget af stolthed over det udrettede og optimisme for fremtiden, ligesom det harmoniske samarbejde fremhæves og eventuelle konflikter nedtones. Dette gælder dog ikke dette værk, men Nyborg har nu også haft en utilsigtet skæbne. Da fængslet blev oprettet, var det beregnet for de yngste og mindst belastede fanger, men det er langt fra tilfældet i dag. I 2012 var 18 dømt for manddrab, 47 for vold, 1 for ildspåsættelse, 12 for anden personlig kriminalitet, 7 for sædelighedsforbrydelser, 52 for grov narkotikakriminalitet, 46 for røveri og kun 24 for tyveri m.v.; kun den sidste gruppe kan vel kaldes mindre belastet. Især de sidste tyve år, der fylder godt i bogen, er præget af konflikter både internt mellem fangerne og udadtil, et tilsyneladende veltilrettelagt fangeoprør i 2004 og mest alvorligt overfald, nærmest med drabsforsæt, på ansatte kulminerende med overfaldet i 2002 på fængselsinspektør Jens Tolstrup i hans egen have ved tjenesteboligen med tre brud på ansigtsknoglen ved højre øje til følge, hvilken forbrydelse heldigvis blev opklaret og strengt straffet. En røgbombe har været sprængt i fængslet, og der var flere samstemmende forklaringer internt og til politirapport om den formodet skyldige. Da vidnerne ved domsforhandlingen ikke kunne »genkende« deres tidligere forklaringer, blev den tiltalte frifundet; man må næsten undre sig over, at sagen overhovedet nåede så langt, inden den gik i stykker.

»Negativt stærke fanger« er en formulering, der ofte går igen i værket. Set udefra – jeg er ikke ekspert i fængselsvæsen – synes det som om det tidligere an-

vendte fortyndingsprincip med et mindre antal »rockere« i en stor gruppe af mere fredsommelige fanger har medført, at rockerne har kunnet tiltvinge sig en stor del af den uformelle og også formelle magt over de andre fanger. Det er betegnende, at en af de mest berygtede fanger, en drabsmand, der på grund af sin konsekvente nægtelse af at efterkomme fængslets forbud mod at bære vest med rygmærke for hans bandestilhørsforhold havde været anbragt i isolation i hele ti måneder, indtil han bøjede sig og kom tilbage i fællesskab, straks efter blev valgt til talsmand for fangerne. Man spørger sig, hvor »frit« dette valg har været. Det er tankevækkende, at den tidligere direktør for kriminalforsorgen H.H. Brydesholt, der både i debatten og i sit praktiske virke var en af de mest fremtrædende forkæmpere for nedkriminalisering og normalisering i 1970'erne og 1980'erne, i 2012 udtalte, endog til dagbladet *Politiken*, der dengang kraftigt støttede disse holdninger, at han ikke var sikker på, at den tidligere kriminalpolitiske linje altid ville være den rette over for de mere forhædede bande- og rockerkriminelle afsonere. Denne indrømmelse har gjort ondt.

Alt er heldigvis ikke konflikt og negativt stærke fanger i dette rige og åbenhjertige værk. Hvad der umiddelbart slår læseren, er de mange personschildringer, særlig de tætte inspektørbioграфier. Det er enestående for Nyborg, at to gange har fader og søn været inspektører i fængslet, dog ikke i direkte succession (Fritz og Carl Aude-Hansen, Jørgen og Jens Tolstrup). At sønnen har følt sig kaldet til at fortsætte faderens virke, vidner om bevidsthed om, at der har været en værdifuld gerning at udføre. Enkelte historier er direkte morsomme, hvad man ellers ikke forventer i et fængselshistorisk værk, således sagen i 1916 mod fuldmægtig Helleskov, der havde medvirket til en leverandørs bedrageri i form af kvitteringer for ikke-leverede varer; det pikante var, at Helleskov brugte sin andel af rovet til at finansiere rømning til Amerika sammen med leverandørens hustru; ægtemanden fik politiet til at standse parret inden udvandrerdamperens afsejling, men samtidig afslørede bedrageriet, der formentlig havde været begået af alle tre implicerede i fællig.

Tiden umiddelbart efter den tyske besættelse af Danmark 1940-1945 var præget af betydelige reformer, måske også fremskyndet af, at ikke så få af Danmarks mest værdifulde mænd selv havde afsonet straf under besættelsen, idømt ikke af tysk krigsret, men af danske dommere i perioden, hvor retsplejen også i politiske sager var på danske hænder. Bent Paludan-Müller, senere vicefængselsinspektør og daglig leder af ungdomsfængselsafdelingen, er den mest fremtrædende af disse fanger. Han afsonede en straf af tre års fængsel og skildrede i et foredrag i Dansk kriminologisk Selskab og en artikel i NTfS i 1946 de utilfredsstillende forhold i fængslet; bogens fotografi af ham er naturligvis fangefotografiet ved

hans indsættelse. De politiske fanger fik ikke særbehandling i fængslet, dels for ikke at tirre besættelsesmagten, dels vel som udslag af en generel konservatisme blandt fængselsbetjentene, med en lysende undtagelse, skoledrengene fra »Churchillklubben«, der blev anbragt nærmest for sig selv og ved intensiv hjælp blev lodset igennem realklasse og gymnasium under afsoningen. Skildringen af krigens konflikter kulminerer med befrielsen af tyve politiske fanger 11. februar 1945, en fin dåd, men det er betegnende, at stemningen hos ledelsen og det personale, der ikke deltog i aktionen, var så negativ over for de interne befriere, at disse efter krigen måtte søge forflyttelse til andre fængsler. Aktionen fik dog det frygtelige efterspil, at Gestapo anholdt tre fængselsbetjente, af hvilke den ene blev torteret til døde.

Reformer kendt fra andre fængsler er også indført i Nyborg, således at de indsatte skal købe madvarer hos fængselskøbmanden og lave maden selv. Da det viste sig, at en betydelig del af de udbetalte arbejdspenge blev brugt til køb af narkotika – naturligvis var denne handel behersket af de negativt stærke fanger – og at de berørte alligevel oparbejdede en ødelæggende gæld bl.a. med afpresning over for deres pårørende uden for fængslet til følge, indførte man det kontantløse fængsel, men helt har gældsstiftelse ikke kunnet undgås. Fængslet gør en stor indsats for at hjælpe de indsatte, der ønsker det, ud af misbruget, bl.a. ved oprettelse af en »kontraktsafdeling«.

En tendens i nyeste tid er den store vækst i andelen af fanger, som ikke er danske statsborgere – i 2012 37 % – og af hvilke mange skal udvises efter endt straf. Et stigende antal indsatte er muslimer, hvilket ej heller er problemløst. Det var nemt nok at indrette et muslimsk bederum – der er et kønt fotografi i bogen – men umuligt at undgå trakasserier i dagligdagen, f.eks. når muslimer sætter sig på madlavningen og søger at forhindre ikke-muslimer i at tilberede svinekød til sig selv.

Et stort og stoffyldt værk, der, som det ses, ikke skyr problemerne. Også, måske endda især, ikke-danske læsere vil have stort udbytte af at læse den levende og fyldige fremstilling.

Peter Garde

Fhv. dommer ved retten i Hillerød